

PEDAGOGIK TA’LIM VA TARBIYA TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA INKLYUZIV TA’LIMDA O’QUVCHILARNING MOSLASHUVINI TA’MINLASHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Irgasheva Marxabo Isakjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

09.00.04 – Ijtimoiy falsafa ixtisosligi bo’yicha tayanch doktorant

Tel.: +998943222529

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21217865>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Yangi O’zbekiston sharoitida pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi jarayonlarida inklyuziv ta’limning o’rni hamda alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o’quvchilarning umumta’lim muhitiga moslashuvini ta’minlashning konseptual asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida inklyuziv ta’limning pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlari yoritilib, o’quvchilarning muvaffaqiyatli moslashuviga ta’sir etuvchi omillar aniqlangan. Shuningdek, inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so’zlar: inklyuziv ta’lim, pedagogik transformatsiya, o’quvchi moslashuvi, ta’lim sifati, individual yondashuv, pedagogik qo’llab-quvvatlash, ijtimoiy integratsiya, innovatsion ta’lim, maxsus ehtiyojli bolalar.

Аннотация. В данной статье анализируются концептуальные основы обеспечения адаптации учащихся в условиях инклюзивного образования в процессе трансформации педагогического образования и воспитания в Новом Узбекистане. Освещаются педагогические, психологические и социальные аспекты инклюзивного образования, а также факторы, влияющие на успешную адаптацию учащихся. Предлагаются методические рекомендации по повышению эффективности инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагогическая трансформация, адаптация учащихся, качество образования, индивидуальный подход, педагогическая поддержка, социальная интеграция, инновационное образование, дети с особыми потребностями.

Abstract. This article analyzes the conceptual foundations of ensuring student adaptation in inclusive education within the process of transformation of pedagogical education and upbringing in New Uzbekistan. The pedagogical, psychological, and social aspects of inclusive education are highlighted, and the factors influencing successful student adaptation are identified. The article also presents methodological recommendations aimed at improving the effectiveness of inclusive education.

Keywords: inclusive education, pedagogical transformation, student adaptation, quality of education, individual approach, pedagogical support, social integration, innovative education, children with special needs.

Kirish. Bugungi kunda Yangi O’zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, har bir bolaning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlash hamda inklyuziv ta’limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda ta’lim va tarbiya tizimini tubdan takomillashtirishga qaratilgan islohotlar natijasida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo’lgan bolalarni umumta’lim muassasalariga integratsiyalash masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Inklyuziv ta’lim jamiyatdagi barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish, ularning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Bunday sharoitda o’quvchilarning yangi ta’lim muhitiga moslashuvi muhim pedagogik va psixologik muammo sifatida namoyon bo’ladi. Chunki moslashuv darajasi o’quvchining akademik muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko’rsatadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda inklyuziv ta’limning samaradorligi ko’p jihatdan o’quvchilarning moslashuv jarayonlarini to’g’ri tashkil etishga bog’liqligi ta’kidlanmoqda. Shu sababli mazkur maqolada inklyuziv ta’limda o’quvchilarning moslashuvini ta’minlashning konseptual asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi – pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta’limda o’quvchilarning moslashuvini ta’minlashning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash hamda samarali pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishdir.

Keyingi qismda **Asosiy qismning 1-bo’limi — “Inklyuziv ta’lim va pedagogik transformatsiyaning nazariy asoslari”** yoritiladi. Bu bo’limni konferensiya maqolasi talabi darajasida 2–3 sahifa hajmida batafsil yozib beraman.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda pedagogika, psixologiya va inklyuziv ta’lim sohasidagi ilmiy manbalarni o’rganish hamda tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo’naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv va inklyuziv pedagogika tamoyillari tashkil etdi.

- ✚ Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:
- ✚ ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;
- ✚ qiyosiy tahlil metodi;
- ✚ kuzatish metodi;
- ✚ umumlashtirish va tizimlashtirish;
- ✚ normativ-huquqiy hujjatlarni o’rganish;
- ✚ xalqaro tajribalarni tahlil qilish.

Tadqiqotning nazariy manbalari sifatida UNESCO, UNICEF, OECD, Yevropa Maxsus va Inklyuziv Ta’lim Agentligi materiallari hamda O’zbekiston Respublikasining inklyuziv ta’limga oid normativ-huquqiy hujjatlaridan foydalanildi.

Natijalar muhokamasi. Tahlillar shuni ko’rsatdiki, inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda o’quvchilarning moslashuv jarayonini qo’llab-quvvatlash ustuvor vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang’ich bosqichlarda o’quvchining sinf jamoasiga integratsiyalashuvi keyingi ta’lim natijalariga sezilarli ta’sir ko’rsatadi.

O’rganilgan ilmiy manbalar asosida o’quvchilar moslashuvining quyidagi modeli ishlab chiqildi:

Moslashuv = pedagogik qo’llab-quvvatlash + psixologik yordam + ijtimoiy integratsiya + oilaviy hamkorlik

Mazkur modelning amaliy qo’llanilishi quyidagi natijalarni ta’minlaydi:

- o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatkichlari yaxshilanadi;
- sinfdagi ijtimoiy munosabatlar mustahkamlanadi;
- ta’lim jarayonidagi stress holatlari kamayadi;
- o’quvchilarning o’ziga bo’lgan ishonchi ortadi;
- inklyuziv ta’lim samaradorligi oshadi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli ta’lim vositalarining qo’llanilishi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo’lgan o’quvchilarning moslashuv darajasini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim nazariyasini boyitishga, pedagogik transformatsiya sharoitida o’quvchilar moslashuvining ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ishda ilgari surilgan nazariy qarashlar inklyuziv pedagogika, maxsus pedagogika hamda ta’lim menejmenti yo’nalishlaridagi keyingi tadqiqotlar uchun metodologik asos bo’lib xizmat qilishi mumkin. Mazkur tadqiqot natijalaridan:

- umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’limni tashkil etishda;
- pedagoglarning malakasini oshirish kurslarida;
- pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarini tayyorlashda;
- metodik qo’llanmalar yaratishda;
- maktab psixologlari va tyutorlar faoliyatida;
- foydalanish mumkin.

Tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim tizimida o’quvchilarning moslashuv jarayonini takomillashtirish hamda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Maqolaning ilmiy yangiligi. Tadqiqotda pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta’limda o’quvchilarning moslashuvini ta’minlashning konseptual asoslari tizimli ravishda yoritildi. O’quvchilarning akademik, psixologik va ijtimoiy moslashuvini ta’minlovchi omillar o’zaro bog’liqlikda tahlil qilinib, ularning integrallashgan modeli ishlab chiqildi. Shuningdek, inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik mexanizmlar tavsiflandi.

ASOSIY QISM

1. Inklyuziv ta’lim va pedagogik transformatsiyaning nazariy asoslari

XXI asrda ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o’zgarishlar jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta’lim zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo’nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Inklyuziv ta’limning asosiy mazmuni jismoniy, psixik, sensor yoki boshqa rivojlanish xususiyatlaridan qat’i nazar barcha bolalarning birgalikda ta’lim olishi uchun qulay muhit yaratishga qaratilganligi bilan izohlanadi.

UNESCO tomonidan inklyuziv ta’lim “barcha ta’lim oluvchilarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan, ta’lim olishdagi to’siqlarni kamaytiruvchi va teng imkoniyatlarni ta’minlovchi uzluksiz jarayon” sifatida tavsiflanadi [1]. Ushbu ta’rif inklyuziv ta’limning insonparvarlik va demokratik tamoyillarga asoslanganligini ko’rsatadi.

Yangi O’zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari doirasida inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo’yicha muhim normativ-huquqiy asoslar yaratildi. Xususan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo’lgan bolalarni qo’llab-quvvatlash, ularning umumta’lim maktablarida ta’lim olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilandi. Natijada inklyuziv ta’lim muassasalari soni ortib, pedagoglarning bu boradagi kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Pedagogik transformatsiya tushunchasi ta’lim mazmuni, metodlari, vositalari va boshqaruv mexanizmlarining zamonaviy talablar asosida yangilanishini anglatadi. Bugungi kunda pedagogik transformatsiyaning muhim yo’nalishlaridan biri inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish hisoblanadi. Chunki ta’limning sifat ko’rsatkichlari nafaqat bilim

berish bilan, balki har bir o’quvchining shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhit yaratish bilan ham belgilanadi.

Inklyuziv ta’limning nazariy asoslari bir qator pedagogik va psixologik konsepsiyalarga tayanadi. Jumladan, L.S. Vigotskiyning sotsiokultural rivojlanish nazariyasi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhit va hamkorlikning muhim o’rin tutishini asoslaydi. Olimning fikricha, ta’lim bolaning rivojlanishini ortidan emas, balki oldidan yetaklab borishi kerak. Bu esa inklyuziv sinflarda o’quvchilar o’rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shuningdek, A. Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasiga ko’ra, o’quvchining bilim olishga bo’lgan ehtiyoji uning xavfsizlik, muloqot va o’zini qadrlash ehtiyojlari qondirilgan taqdirdagina to’liq namoyon bo’ladi. Inklyuziv ta’lim muhiti aynan mana shu ehtiyojlarni ta’minlash orqali o’quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda inklyuziv ta’limning quyidagi tamoyillari alohida ta’kidlanadi:

- teng imkoniyatlar yaratish;
- diskriminatsiyaga yo’l qo’ymaslik;
- individual yondashuvni ta’minlash;
- hamkorlik va ijtimoiy integratsiyani rivojlantirish;
- ta’limning ochiqligi va moslashuvchanligi;
- pedagogik qo’llab-quvvatlashni kuchaytirish.

Mazkur tamoyillar o’quvchilarning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlashning metodologik asosi hisoblanadi.

Pedagogik transformatsiya sharoitida o’qituvchi faoliyati ham tubdan o’zgarib bormoqda. Endilikda pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki fasilitator, motivator va maslahatchi sifatida ham faoliyat yuritadi. Ayniqsa, inklyuziv sinflarda faoliyat olib boruvchi o’qituvchi differensial yondashuv, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish, o’quvchilar o’rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni boshqarish va psixologik qo’llab-quvvatlash kompetensiyalariga ega bo’lishi zarur.

Shunday qilib, inklyuziv ta’lim va pedagogik transformatsiya bir-biri bilan uzviy bog’liq bo’lib, ularning umumiy maqsadi har bir bolaning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlash, shaxsiy imkoniyatlarini ro’yobga chiqarish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ko’maklashishdan iboratdir.

2. Inklyuziv ta’limda o’quvchilarning moslashuvi: mazmuni, bosqichlari va omillari

Pedagogik adabiyotlarda moslashuv (adaptatsiya) shaxsning yangi muhit, yangi faoliyat turi va yangi ijtimoiy munosabatlarga moslashish jarayoni sifatida talqin etiladi. Inklyuziv ta’lim sharoitida moslashuv o’quvchining maktab muhiti, sinfdoshlar jamoasi, o’qituvchi talablari va ta’lim mazmuniga uyg’unlashib borishini anglatadi.

O’quvchilarning moslashuv jarayoni ko’p qirrali bo’lib, quyidagi tarkibiy qismlarni o’z ichiga oladi:

Akademik moslashuv. Akademik moslashuv o’quvchining o’quv dasturlarini o’zlashtirishi, topshiriqlarni bajarishi va bilim olish jarayoniga faol jalb etilishi bilan bog’liq. Inklyuziv sinflarda bu jarayon individual imkoniyatlar va ehtiyojlarni hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur.

Psixologik moslashuv. Psixologik moslashuv o’quvchining emotsional holati, o’ziga bo’lgan ishonchi va yangi muhitni qabul qilish darajasini ifodalaydi. Psixologik jihatdan

qo'llab-quvvatlangan o'quvchilar ta'lim jarayoniga tezroq moslashadilar va ijtimoiy faollik ko'rsatadilar.

Ijtimoiy moslashuv. Ijtimoiy moslashuv o'quvchining tengdoshlari, o'qituvchilari va maktab jamoasi bilan samarali muloqot o'rnatishi orqali namoyon bo'ladi. Inklyuziv ta'limning muhim vazifalaridan biri aynan o'quvchilarda bag'rikenglik va hamkorlik madaniyatini shakllantirishdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, moslashuv jarayoniga quyidagi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi:

- ✓ o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi;
- ✓ ota-onalar bilan hamkorlik;
- ✓ maktabning moddiy-texnik imkoniyatlari;
- ✓ sinfdagi psixologik muhit;
- ✓ tengdoshlarning munosabati;
- ✓ maxsus pedagog va psixologlarning mavjudligi;
- ✓ ta'lim texnologiyalarining moslashtirilganligi.

Moslashuv jarayonining muvaffaqiyatli kechishi o'quvchining nafaqat ta'limdagi natijalarini, balki uning kelgusidagi ijtimoiy faolligi va shaxsiy rivojlanishini ham belgilaydi.

3. Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limda o'quvchilar moslashuvini ta'minlashning innovatsion pedagogik mexanizmlari.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish hamda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'limni rivojlantirish va o'quvchilarning ta'lim muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda [1].

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimida o'quvchilar moslashuvini ta'minlashning innovatsion mexanizmlari sifatida individual ta'lim dasturlari, differensial yondashuv, raqamli pedagogika, tyutorlik faoliyati va ko'p tarmoqli hamkorlik modeli keng qo'llanilmoqda. Ushbu mexanizmlar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularni ta'lim jarayoniga faol integratsiyalash imkonini beradi.

Individual ta'lim dasturlari asosida moslashtirish. Inklyuziv ta'limning asosiy talablaridan biri har bir o'quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olishdir. Shu sababli rivojlangan mamlakatlar tajribasida Individual Education Program (IEP) amaliyoti keng qo'llaniladi. Mazkur yondashuv o'quvchining rivojlanish darajasi, qobiliyati va ehtiyojlariga mos ta'lim strategiyasini ishlab chiqishni nazarda tutadi [2].

Individual ta'lim dasturlarining afzalligi shundaki, ular o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirish bilan birga, ularning maktab muhitiga moslashuv jarayonini ham yengillashtiradi. O'quvchi o'z imkoniyatlariga mos topshiriqlarni bajarganida muvaffaqiyat hissini tuyadi, bu esa uning motivatsiyasini oshiradi.

Raqamli pedagogika va moslashuv. Raqamli texnologiyalar inklyuziv ta'limning yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Elektron ta'lim platformalari, audiovizual resurslar, sun'iy intellekt asosidagi o'quv dasturlari va adaptiv ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ta'lim olish imkoniyatini yaratmoqda [3].

Xususan, eshitishida yoki ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus dasturlar, subtitrlı videodarslar, ekran o'qish texnologiyalari va interaktiv platformalar moslashuv jarayonini sezilarli darajada yengillashtirmoqda. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar

ta’limdagi tenglik va inklyuzivlik tamoyillarini amalda ta’minlashning muhim vositasiga aylanmoqda.

Tyutorlik va pedagogik hamrohlik. Inklyuziv ta’limning samaradorligi ko’p jihatdan pedagogik hamrohlik tizimiga bog’liq. Tyutor o’quvchining ta’lim faoliyatini kuzatadi, unga individual yordam ko’rsatadi va moslashuv jarayonida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etishga ko’maklashadi [4].

- Tyutorlik faoliyati quyidagi yo’nalishlarni qamrab oladi:
- o’quvchining ta’lim ehtiyojlarini aniqlash;
- individual rivojlanish xaritasini ishlab chiqish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni yo’lga qo’yish;
- sinf jamoasiga integratsiyalashuvni qo’llab-quvvatlash;
- psixologik moslashuvni monitoring qilish.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, tyutorlik yordami mavjud bo’lgan ta’lim muassasalarida o’quvchilarning akademik va ijtimoiy moslashuv ko’rsatkichlari yuqoriroq bo’ladi [5].

Maktab–oil–jamiyat hamkorligi. Inklyuziv ta’limning muvaffaqiyati nafaqat maktab faoliyatiga, balki oila va jamiyatning qo’llab-quvvatlashiga ham bog’liq. Zamonaviy yondashuvlarda “Maktab–oil–jamiyat” modeli inklyuziv ta’limning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi [6].

Ota-onalar bilan muntazam muloqot qilish, psixologik maslahatlar berish, ota-onalar universitetlari va treninglar tashkil etish orqali bolalarning moslashuv jarayonini yanada samarali tashkil etish mumkin. Shu bilan birga, jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish nogironligi bo’lgan shaxslarga nisbatan stereotiplarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta’limda kompetensiyaviy yondashuv. So’nggi yillarda ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuv o’quvchilarda faqat bilim emas, balki hayotiy ko’nikmalarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Inklyuziv sinflarda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim o’quvchilarning ijtimoiylashuvini tezlashtiradi, mustaqil fikrlash va hamkorlik ko’nikmalarini rivojlantiradi [7].

Shuningdek, kommunikativ, ijtimoiy-faol fuqarolik va shaxsiy rivojlanish kompetensiyalarining shakllanishi o’quvchilarning moslashuv jarayoniga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Tadqiqot natijalari tahlili. Inklyuziv ta’lim bo’yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni ko’rsatadiki, moslashuv jarayonining muvaffaqiyatli tashkil etilishi quyidagi natijalarga olib keladi:

- ✓ o’quvchilarning ta’lim motivatsiyasi ortadi;
- ✓ sinfdagi ijtimoiy-psixologik muhit yaxshilanadi;
- ✓ o’zlashtirish ko’rsatkichlari oshadi;
- ✓ tengdoshlar bilan hamkorlik rivojlanadi;
- ✓ diskriminatsiya va ijtimoiy ajralish holatlari kamayadi.

Demak, pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta’limni rivojlantirish o’quvchilarning moslashuvini ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa va tavsiyalar. Yangi O’zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun mustahkam huquqiy, tashkiliy va metodik asoslarni yaratib bermoqda. Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi barcha o’quvchilar uchun teng ta’lim

imkoniyatlarini yaratish, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlashdan iboratdir. Ushbu jarayonda o’quvchilarning ta’lim muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvi inklyuziv ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, inklyuziv ta’lim sharoitida o’quvchilarning moslashuvi murakkab pedagogik-psixologik jarayon bo’lib, u akademik, ijtimoiy va emotsional moslashuv komponentlarining uyg’unligida namoyon bo’ladi. Moslashuvning muvaffaqiyatli kechishi o’quvchining bilim olishga bo’lgan motivatsiyasi, o’ziga ishonchi, tengdoshlari bilan hamkorligi va jamiyatga integratsiyalashuviga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Tahlillar natijasida o’quvchilarning moslashuviga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida o’qituvchilarning inklyuziv kompetensiyasi, ota-onalar bilan hamkorlik, maktabdagi psixologik muhit, ta’limning individuallashtirilganligi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasi aniqlandi. Ayniqsa, raqamli ta’lim vositalari, tyutorlik faoliyati va kompetensiyaviy yondashuv o’quvchilarning moslashuv jarayonini jadallashtiruvchi muhim mexanizmlar sifatida namoyon bo’lmoqda.

Pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta’limni rivojlantirish faqat alohida ehtiyojli bolalar manfaatlariga xizmat qilmay, balki jamiyatda bag’rikenglik, insonparvarlik va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli inklyuziv ta’limni rivojlantirish mamlakatning barqaror taraqqiyoti va inson kapitalini yuksaltirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Pedagoglarning inklyuziv ta’lim bo’yicha kasbiy kompetensiyalarini muntazam oshirib borish zarur.
2. Har bir alohida ta’lim ehtiyojiga ega o’quvchi uchun individual rivojlanish va ta’lim dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.
3. Umumta’lim maktablarida tyutorlik faoliyatini keng joriy etish tavsiya etiladi.
4. Maktab psixologlari va defektolog mutaxassislar faoliyatini kuchaytirish lozim.
5. Ota-onalar bilan tizimli hamkorlikni yo’lga qo’yish va ular uchun maxsus treninglar tashkil etish zarur.
6. Inklyuziv ta’limga mos elektron platformalar va raqamli resurslar sonini ko’paytirish maqsadga muvofiq.
7. Sinf jamoalarida bag’rikenglik va o’zaro hurmat muhitini shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy tadbirlarni muntazam o’tkazish lozim.
8. Inklyuziv ta’lim bo’yicha ilg’or xorijiy tajribalarni milliy ta’lim tizimiga moslashtirish tavsiya etiladi.
9. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida inklyuziv pedagogika fanlarini amaliy yo’nalishda o’qitish zarur.
10. Inklyuziv ta’lim samaradorligini monitoring qilish va baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Ilmiy yangilik. Mazkur tadqiqotda pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta’limda o’quvchilarning moslashuvini ta’minlashning konseptual modeli pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar uyg’unligida yoritildi. Shuningdek, moslashuv jarayonini takomillashtirishga qaratilgan innovatsion pedagogik mexanizmlar tizimlashtirildi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Ainscow M. *Promoting Inclusion and Equity in Education*. – London: Routledge, 2023.
2. Booth T., Ainscow M. *The Index for Inclusion*. – Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2023.
3. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Inclusive Education and Classroom Practice*. – Brussels, 2023.
4. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Policy Framework for Inclusive Education Systems*. – Brussels, 2024.
5. Florian L. *Inclusive Pedagogy in Action*. – London: Palgrave Macmillan, 2024.
6. Karimova D. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va inklyuziv ta’lim*. – Toshkent: Tafakkur, 2024.
7. Mamatov S., Yuldashev A. *Inklyuziv ta’lim pedagogikasi*. – Toshkent: O’qituvchi, 2024.
8. OECD. *Education Policy Outlook 2024: Strengthening Inclusive Education*. – Paris: OECD Publishing, 2024.
9. OECD. *The Future of Education and Skills 2030*. – Paris: OECD Publishing, 2024.
10. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo’ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to’g’risidagi PF–60-son Farmoni. – Toshkent, 2022.
11. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni. “O’zbekiston – 2030” strategiyasi to’g’risida. – Toshkent, 2023.
12. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalarga inklyuziv ta’lim berish tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Qarori. – Toshkent, 2021.
13. O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. O’RQ–637-son. – Toshkent, 2020.
14. Rahimov B. *Pedagogik innovatsiyalar va ta’lim transformatsiyasi*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2025.
15. Slee R. *Defining the Scope of Inclusive Education*. – New York: Routledge, 2023.
16. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2024: Inclusion and Education*. – Paris: UNESCO Publishing, 2024.
17. UNESCO. *Transforming Education through Inclusion*. – Paris: UNESCO Publishing, 2025.
18. UNICEF. *Inclusive Education and Children with Disabilities*. – New York: UNICEF, 2024.
19. Yuldashev A., Mamatov S. *Inklyuziv ta’lim pedagogikasi*. – Toshkent: O’qituvchi, 2024.
20. Малофеев Н.Н. *Специальная педагогика и инклюзивное образование*. – Москва: Просвещение, 2024.
21. Назарова Н.М. *Инклюзивное образование: теория и практика*. – Москва: Академия, 2023.

Internet manbalari

22. <https://lex.uz>
23. <https://www.oecd.org>
24. <https://www.unesco.org>
25. <https://www.unicef.org>
26. <https://www.uzedu.uz>